

Téma 14 - Dějiny církve

Církev nadále udržuje Kristovu přítomnost v lidských dějinách, povzbuzovaná Duchem svatým. Propojení božského s lidským se uskutečňuje v celých dějinách církve.

15.01.2018

PDF ► Dějiny církve

1. Církev v dějinách

Církev nadále udržuje Kristovu přítomnost v lidských dějinách; je poslušná apoštolského příkazu, vysloveného Ježíšem před nanebevstoupením: „Jděte tedy, získejte za učedníky všechny národy, křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého a učte je zachovávat všechno, co jsem vám přikázal. Hle, já jsem s vámi po všechny dny až do konce světa“ (Mt 28, 19–20). V dějinách církve se proto objevuje někdy obtížně oddělitelné prolínání božství a lidství.

Při pohledu na dějiny církve vsutku vidíme aspekty, jež i nevěřícího pozorovatele překvapí:

a) jednota v čase a prostoru (katolictví): katolická církev je po dva tisíce let stále stejným subjektem, se stejnou naukou a stejnými základními prvky, jimiž jsou: jednota

víry, jednota svátostí, jednota hierarchie (skrze apoštolskou posloupnost); mimoto ve všech generacích shromáždila muže a ženy z nejrůznějších národů a kultur a zeměpisných oblastí všech končin světa;

b) misionářské působení: církev vždy a všude využívala jakoukoli dějinnou událost a jev k tomu, aby hlásala evangelium, a to i v těch největších protivenstvích;

c) schopnost vydávat v každé generaci plody svatosti lidí všech národů a stavů;

d) nápadná schopnost obnovy po krizi, leckdy velmi vážné.

2. Křesťanský starověk (do pádu Západořímské říše r. 476)

Od 1. století se křesťanství začalo šířit pod vedením sv. Petra a apoštolů a následně jejich nástupců. Dochází k postupnému nárůstu Kristových následovníků, především na území římské říše: na počátku 4. století tvořili zhruba 15% obyvatelstva říše a byli soustředěni ve městech a ve východní části římského státu. Nové náboženství se však šířilo i za hranice: do Arménie, Arábie, Etiopie, Persie, Indie.

Římská politická moc viděla v křesťanství hrozbu, protože požadovalo prostor svobody ve svědomí lidí vůči státní moci; Kristovi následovníci museli snášet četná pronásledování, která mnohé dovedla k mučednictví: k poslednímu a nejkrutějšímu pronásledování

došlo na počátku 4. století za císaře Diokleciána a Galeria.

V roce 313 císař Konstantin I., který byl nakloněn novému náboženství, daroval křesťanům svobodu vyznávat víru a zahájil politiku, která k nim byla velmi benevolentní. Za císaře Theodosia I. (379–395) se křesťanství stalo oficiálním náboženstvím římské říše. Počátkem 4. století již křesťané tvořili většinu obyvatelstva římské říše.

Ve 4. století musela církev čelit mohutné vnitřní krizi: ariánské otázce. Arius, kněz z Alexandrie v Egyptě zastával heterodoxní (jinověrné) teorie, na jejichž základě popíral božství Syna, který měl být podle něj spíše prvním ze stvořených tvorů, byť ostatním nadřazený; ariánci rovněž popírali božství Ducha svatého. Krize nauky, již často protínaly politické zásahy panovníků, zmítala církví po více než

šedesát let; byla vyřešena díky prvním dvěma ekumenickým koncilům, 1. nicejským koncilem (325) a 1. cařihradským koncilem (381), na nichž byl arianismus odsouzen, bylo slavnostně prohlášeno božství Syna (*consubstantialis Patri*, řecky *homoousios*) a Ducha svatého a bylo sepsáno nicejsko-cařihradské vyznání víry (krédo). Arianismus přežil až do 7. století, protože ariánským misionářům se podařilo získat pro své vyznání víry germánské národy, které pak pozvolna přešly ke katolictví.

V 5. století se pro změnu objevily dvě christologické hereze, které měly pozitivní účinek v tom, že donutily církve prohloubit dogma a přesněji ho vyjádřit. První herezí je nestorianismus, nauka, která v praxi tvrdí, že v Kristu jsou kromě dvou přirozeností i dvě osoby; byla odsouzena efezským koncilem (431),

který znovu potvrdil jedinečnost Kristovy osoby; z nestoriánství pochází syrsko-východní a malabarské církve, doposud oddělené od Říma. Další herezí byl monofyzitismus, který v praxi zastával názor, že v Kristu je pouze jedna, a to božská přirozenost: chalcedonský koncil (451) monofyzitismus odsoudil a potvrdil, že v Kristu jsou dvě přirozenosti, božská a lidská, spojené v osobě Slova bez směšování a bez změny (proti nestorianismu), bez rozdělení a bez odloučení (proti monofyzitismu): toto jsou čtyři chalcedonská příslovce: *inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter*. Z monofyzitů pochází koptské, syrsko-východní, arménské a etiopské církve, odloučené od katolické církve.

V prvních stoletích dějin křesťanství dochází k velkému rozkvětu křesťanské homiletické, teologické a

duchovní literatury: vznikají díla církevních otců, která mají velký význam pro rekonstrukci posvátné tradice; na západě byli nejvýznamnější z nich sv. Irenej z Lyonu, sv. Hilarius z Poitiers, sv. Ambrož z Milána, sv. Jeroným a sv. Augustin; na východě pak sv. Atanáš, sv. Basil, sv. Řehoř Naciánský, sv. Řehoř z Nisy, sv. Jan Zlatoústý, sv. Cyril Alexandrijský a sv. Cyril Jeruzalémský.

3. Středověk (do připlutí Kryštofa Kolumba do Ameriky r. 1492)

V roce 476 padla Východní římská říše, která byla napadena řadou germánských národů, některých ariánských, jiných pohanských. Práce církve v následujících stoletích spočívala v evangelizaci a přispívání k civilizování těchto národů a později národů slovanských, skandinávských a maďarských. Raný

středověk (do r. 1000) byl pro evropský kontinent bezpochyby těžkým obdobím, a to kvůli politickému a společenskému násilí, kulturnímu ochuzení a ekonomickému úpadku zapříčiněnému neustálými invazemi (které trvaly až do 10. století). Církvi se podařilo postupně dovést tyto mladé národy k nové civilizaci, jež dosáhne svého vrcholu ve 12. až 14. století.

V 6. století se zrodilo benediktinské mnišství, které kolem klášterů vytvořilo ostrovy míru, klidu, kultury a prosperity. V 7. století mělo velký význam misionářské působení irských a skotských mnichů na celém kontinentu; v 8. století to pak bylo působení anglických benediktinů. V tomto posledním století skončilo období patristiky s posledními dvěma církevními otci, sv. Janem Damašským na východě a se sv. Bédou Ctihodným na západě.

V 7. až 8. století se v Arábii zrodil islám; po Mohamedově smrti jeho následníci rozpoutali řadu dobytvačných válek, díky nimž vybudovali rozsáhlou říši: mezi jiným si podmanili křesťanské národy severní Afriky a Pyrenejského poloostrova a oddělili od sebe byzantský a latinsko-germánský svět. V průběhu přibližně 300 let byli pohromou pro národy evropského středomoří v důsledku prakticky neustálých a systematických vpádů, razií, drancování a deportací.

Na konci 8. století byla oficiálně zavedena světská moc papežství (papežské státy), která existovala vlastně již od konce 6. století. Vznikla, aby nahradila mocenské vakuum nastalé ve střední Itálii z nezájmu císařské byzantské moci, která formálně spravovala tuto oblast, nebyla však schopná zajistit správu a obranu obyvatelstva.

Papežové si časem uvědomili, že omezená světská moc byla účinnou zárukou nezávislosti vůči různým politickým silám (císařům, králům, feudálům).

O vánoční noci r. 800 byla obnovena říše na východě (Svatá říše římská): papež korunoval Karla Velikého v bazilice sv. Petra; tak se zrodil katolický stát s univerzálními aspiracemi charakterizovaný silnou sakralizací politické moci a složitým propletením politiky a náboženství, které bude trvat až do roku 1806.

V 10. století se dostalo papežství do vážné krize kvůli zásahům šlechtických rodin ze střední Itálie do volby papeže (Železné století); a ještě horší byla situace v obecném měřítku, protože králové a feudálové se zmocnili jmenování mnoha církevních postů. K papežské reakci na tuto ne příliš příkladnou situaci došlo v 11. století prostřednictvím

gregoriánské reformy a tzv. „otázky jmenování“, kdy se církvi podařilo získat zpět široké pole svobody vzhledem k politické moci.

V roce 1054 cařihradský patriarcha Michael Kerularios provedl definitivní odloučení Řeků od katolické církve (Východní schizma): to byla poslední událost v dějinách zlomů a sporů započatých již v 5. století a zapříčiněných v značné míře vážnými zásahy východních římských panovníků do života církve (císařopapežství). Toto schizma se týkalo všech národů spadajících pod patriarchát a dodnes se týká Bulharů, Rumunů, Ukrajinců, Rusů a Srbů.

Od počátku 11. století italské námořní republiky vyrvaly muslimům kontrolu nad Středomořím a zastavily islámské agrese: na konci století se růst vojenské moci křesťanských zemí projevil v křižáckých výpravách do

Svaté země (1096–1291). Byla to vojenská tažení náboženského charakteru, jež měla za cíl dobytí nebo obranu Jeruzaléma.

Ve 13. a 14. století dosahuje středověká civilizace svého vrcholu s velkými teologickými a filozofickými spisy (scholastika: sv. Albert Veliký, sv. Tomáš Akvinský, sv. Bonaventura, bl. Duns Scotus) a s literárními a uměleckými díly. Pokud jde o náboženský život, je velmi důležitý zrod žebravých řádů (františkánů, dominikánů apod.) na počátku 13. století.

Střet mezi papežstvím a říší započatý již „otázkou jmenování“ pokračoval různými událostmi ve 12. a 13. století a skončil oslabením obou institucí: říše se prakticky zmenšila na německý stát a papežství se ocitlo v hluboké krizi: od roku 1305 až do roku 1377 se sídelní místo papeže přesunulo z Říma do Avignonu na

jihu Francie a krátce po návratu do Říma v roce 1378 vypuklo velké západní schizma: to byla velmi těžká situace, kvůli níž se zpočátku objevili dva papežové a později dokonce tři (s římskou, avignonskou a pisánskou poslušností), přičemž tehdejší katolický svět byl zmatený a nevěděl, kdo byl vlastně zákonným papežem. Církev přesto dokázala tuto velmi tvrdou zkoušku překonat a na kostnickém koncilu (1415–1418) byla obnovena jednota.

V roce 1453 muslimští otomanští Turkové dobyli Cařihrad, čímž ukončili tisíciletou historii Východní římské říše (395–1453), a dále dobyli Balkán, který zůstal po čtyři století pod jejich nadvládou.

4. Novověk (do začátku Velké francouzské revoluce r. 1789)

Novověk začíná připlotím Kryštofa Kolomba do Ameriky, což spolu s

průzkumnými výpravami v Africe a Asii spustilo evropskou kolonizaci dalších částí světa. Církev využila tohoto historického jevu k tomu, aby šířila evangelium na mimoevropských kontinentech: dochází tak k vzniku misií v Kanadě a Louisianě, ve francouzských koloniích, ve španělské Americe, v portugalské Brazílii, v Konžském království, v Indii, Indočíně, Číně, Japonsku a Filipínách. Pro koordinaci těchto snah o šíření víry založil Svatý stolec v roce 1622 *Sacra Congregatio de Propaganda Fide* (Kongregaci pro evangelizaci národů).

Zatímco se katolictví šířilo do zeměpisných oblastí, kde dosud nikdy nebylo hlásáno evangelium, církev na starém kontinentě procházela těžkou krizí: náboženská „reforma“ prosazovaná Martinem Lutherem, Ulrichem Zwinglim a Janem Kalvínem (zakladateli

jednotlivých protestantských církví), spolu se schizmatem vyvolaným anglickým králem Jindřichem VIII. (anglikánství) vedla k odloučení rozsáhlých oblastí od církve:

Skandinávie, Estonska a Lotyšska, velké části Německa, Holandska, poloviny Švýcarska, dále Skotska, Anglie včetně příslušných koloniálních oblastí již vlastněných nebo dobytých později (Kanady, Severní Ameriky, Antil, Jižní Afriky, Austrálie, Nového Zélandu).

Protestantská reforma nese velkou odpovědnost za rozbití tisícileté náboženské jednoty křesťanského západního světa a vyvolání jevu konfesnosti, to je společenského, politického a kulturního rozdělení Evropy a některých jejích oblastí na dvě území: katolické a protestantské. Tento systém vykrytalizoval do ustáleného výrazu *cuius regio, eius et religio* [čí země, toho víra], na jehož základě byli podřízení povinni vyznávat náboženství panovníka.

Střet těchto dvou světů vedl k náboženským válkám, které postihly především Francii, germánské území, Anglii, Skotsko a Irsko a za ukončený ho lze považovat teprve uzavřením Vestfálského míru (1648) na kontinentě a kapitulací Limericku (1692) na Britských ostrovech.

Katolická církev, třebaže zdevastovaná krizí a odpadnutím tolika národů v průběhu několika málo desetiletí, dokázala nalézt nečekanou energii, aby zareagovala a začala provádět opravdovou reformu: tento historický proces dostal název protireformace, jejímž vyvrcholením bylo slavení tridentského koncilu (1545–1563). Ten jasně vyhlásil některé dogmatické pravdy zpochybněné protestanty (soubor posvátných spisů, svátosti, ospravedlnění, dědičný hřích atd.) a byla rovněž učiněna disciplinární rozhodnutí, která církev posílila a ucelila (např.

zřízení seminářů a povinnost biskupů sídlit v diecézi).

Protireformní hnutí mohlo také využít činnosti mnoha náboženských řádů založených v 16. století: jedná se o reformní iniciativy v rámci žebravých řádů (kapucíni, bosí karmelitáni) či regulovaných kleriků (jezuitů, kajetánů, paulánů atd.).

Církev vyšla z krize hluboce zreformovaná a posílená a mohla tak vykompenzovat ztrátu některých evropských oblastí skutečně univerzálním šířením prostřednictvím misionářského díla.

V 18. století musela církev bojovat proti dvěma nepřítelům: proti regalismu a osvícenství. Regalismus šel ruku v ruce s rozvojem absolutní monarchie: vládcům evropských států, kteří se opírali o nově vzniklou moderní byrokracii, se podařilo nastolit systém autokratické totální moci a odstranit překážky, které jim stály v cestě (středověká zřízení jako

feudální systém, církevní privilegia, městská práva atd.). V rámci tohoto procesu centralizace moci se katoličtí panovníci snažili proniknout do oblasti církevní jurisdikce s úmyslem vytvořit církev podřízenou a poslušnou královské moci: jev, který má různé názvy podle států: regalismus v Portugalsku a Španělsku, galikanismus ve Francii, josefinismus na Habsburském území (Rakousko, Čechy, Slovensko, Maďarsko, Slovinsko, Chorvatsko, Lombardie, Toskánsko, Belgie), jurisdikcionalismus v Neapoli a Parmě. Tento jev vyvrcholil vyhnáním jezuitů mnohými vládami a výhružným nátlakem na papeže, aby tento řád zrušil (což se stalo v roce 1773).

Dalším nepřítelem, s nímž se církev v 18. století střetla, bylo osvícenství, což bylo především filozofické hnutí, které mělo velký úspěch mezi vládnoucí třídou: jejím základem je

kulturní proud vyzdvihující rozum a přírodu a zároveň bez rozdílu kritizující tradici; je to velmi složitý fenomén, který každopádně prokazuje silné materialistické tendence, naivní vyzdvihování vědy, odmítání zjeveného náboženství ve jménu deismu či bezvěrectví, nerealistický optimismus vzhledem k přirozené dobrotě člověka, přehnaný antropocentrismus, utopická důvěra v lidský pokrok, rozšířená nevraživost vůči katolické církvi, postoj domýšlivosti a pohrdání minulostí a zakořeněný sklon k zjednodušujícímu redukcionismu při hledání vysvětlujících modelů reality. Do značné míry v něm mají počátek mnohé novověké ideologie, které redukují pohled na skutečnost tím, že vylučují ze svého chápání nadpřirozené zjevení, spiritualitu člověka a v konečném důsledku touhu po hledání posledních pravd o člověku a o Bohu.

V 18. století byly založeny první zednářské lóže: značná část z nich byla ve svých postojích a ve své činnosti zjevně antikatolická.

5. Novověk (od r. 1789)

Francouzská revoluce, která začala díky rozhodujícímu přispění nižšího kléru, vyústila rychle v extrémní galikanismus, způsobila schizma ústavní církve a posléze zaujala jasně protikřesťanský postoj (zavedení kultu nejvyššího jsoucna, zrušení křesťanského kalendáře atd.).

Dospělo to až ke krvavému pronásledování církve (1791–1801): papež Pius VI. zemřel v roce 1799 jako vězeň francouzských revolucionářů. Když nastoupil k moci Napoleon Bonaparte, což byl pragmatický člověk, nastal díky konkordátu z roku 1801 náboženský klid; nicméně později vypukly další neshody s papežem Piem VII. kvůli neustálému vměšování francouzské

vlády do života církve: výsledkem bylo uvěznění papeže Bonapartem na zhruba pět let.

S obnovením předrevolučních monarchií (1815) nastalo pro církve opět období míru a klidu, podporované též romantismem, převládajícím myšlenkovým proudem první poloviny 19. století. Avšak brzy se začala rýsovat nová ideologie zásadně orientovaná proti katolictví: liberalismus, pokračovatel ideálů francouzské revoluce, který se postupně politicky etabloval a podpořil zavedení diskriminačních či persekučních zákonů zaměřených proti církvi. V mnoha zemích se liberalismus připojil k nacionalismu a později, v druhé polovině století, se spojil s imperialismem a pozitivismem, což přispělo k odkřesťanštění společnosti. Současně se jako reakce na sociální nespravedlnost způsobenou liberalistickými zákony začaly rodit a

šířit ideologie, jež měly být mluvčími požadavků tříd potlačovaných novým ekonomickým systémem: utopický socialismus, „vědecký“ socialismus, komunismus a anarchismus, přičemž všechny tyto směry spojoval projekt sociální revoluce a skrytá filozofie materialistického typu.

Katolictví v 19. století přišlo v téměř všech zemích o ochranu státu, který vůči ní navíc zaujal nepřátelský postoj; když Italové dobyli v roce 1870 papežské státy, skončila časná moc papeže a celý poloostrov byl sjednocen. Církev však dokázala z této krize vytěžit výhody, upevnila spojení všech katolíků se Svatým stolcem a osvobodila se od vměšování států do interního vedení církve, na rozdíl od situace, ke které došlo v období konfesních monarchií v novověku. Vyvrcholením tohoto jevu bylo slavnostní vyhlášení dogmatu o neomylnosti papeže 1.

vatikánským koncilem v roce 1870, který se konal za pontifikátu Pia IX. (1846–1878). Život církve v tomto století se dále vyznačoval velkou misionářskou expanzí (v Africe, Asii a Oceánii), rozkvětem zakládání ženských činných řeholních kongregací a vytvořením rozsáhlého laického apoštolátu.

Ve 20. století čelila církev četným výzvám: Pius X. musel potlačit modernistické teologické tendence uvnitř samotné církve. Tyto proudy se vyznačovaly, ve svých nejradikálnějších projevech, náboženským imanentismem, který se sice držel tradičního vyznání víry, ale ve skutečnosti ho vyprazdňoval. Benedikt XV. se musel postavit bouři první světové války; podařilo se mu zachovat politiku nestrannosti mezi oběma bojujícími stranami a rozvinout humanitární aktivity ve prospěch válečných zajatců a obyvatel postižených válkou

katastrofou. Pius XI. se postavil totalitarismům různého druhu, které za jeho pontifikátu více či méně otevřeným způsobem pronásledovaly církev: komunistickému totalitarismu v Sovětském svazu a ve Španělsku, národnímu socialismu v Německu, fašismu v Itálii, totalitarismu inspirovanému zednářstvím v Mexiku; tento papež navíc rozvinul velkou podporu místního kléru a episkopátu v misijních afrických a asijských zemích, což později za jeho nástupce Pia XII. umožnilo církvi objevit se při dekolonizaci jako domorodý, a ne cizí prvek.

Pius XII. musel čelit strašlivé zkoušce v podobě 2. světové války, během níž podnikl různé kroky, aby zachránil co nejvíce Židů před národně socialistickou perzekucí (odhaduje se, že katolická církev zachránila přibližně 800.000 Židů). Postupoval realisticky a neviděl jako vhodné

vydat veřejné odsouzení, neboť to by zhoršilo již tak těžkou situaci katolíků, kteří byli rovněž pronásledováni v různých oblastech okupovaných Němci, a znemožnilo by mu to jednat ve prospěch Židů. Mnohé vysoce postavené osobnosti izraelského světa po válce veřejně uznaly velké zásluhy tohoto papeže týkající se jejich lidu.

Jan XXIII. svolal 2. vatikánský koncil (1962–1965), který byl zakončen Pavlem VI. a zahájil v církvi rozmanité pastorační období a zdůraznil všeobecné povolání ke svatosti, důležitost ekumenické snahy, pozitivní aspekty moderních dějin, rozšíření dialogu s jinými náboženstvími a kulturou. V následujících pokoncilních letech procházela církev hlubokou vnitřní krizí doktrinální a disciplinární povahy, kterou dokázala do určité míry překonat za pontifikátu Jana Pavla II. (1978–2005), papeže s

neobyčejnou osobností, který dovedl Svatý stolec na doposud neslýchanou úroveň popularity a prestiže vně i uvnitř katolické církve.

Carlo Pioppi

Základní použitá literatura

–Orlandis, J. *Historia del cristianismo*. Rialp, Madrid 1983.

–Torresani, A. *Breve storia della Chiesa*. Ares, Milano 1989.

© *Fundación Studium*, 2016

.....

pdf | dokument generován automaticky
z <https://dev.opusdei.org/cs-cz/article/tema-14-dejiny-cirkve/> (05.08.2025)